१६५

नैर्ऋतः कपोतः। विश्वे देवाः। त्रिष्टुप्

देवाः कपोत इषितो यदिच्छन्दूतो निर्ऋत्या इदमाजगाम।
तस्मा अर्चाम कृणवाम निष्कृतिं शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे॥ १०.१६५.०१

देवाः- हे देवताः। इषितः- प्रेरितः। कपोतः। निर्ऋत्याः- यमस्येति प्रकरणार्थः दूतः सन्। यत्। इच्छन्- कामयमानः। इदम्- एतदस्मत्सदनम्। आजगाम। तस्मै। अर्चाम- पूजयाम। निष्कृतिम्- संस्कारम्। कृणवाम- कुर्मः। नः- अस्माकम्। द्विपदे- मनुष्येभ्यः। चतुष्पदे- मृगेभ्यः। शम्- मङ्गळम्। अस्तु- भवतु ॥१॥

शिवः कपोत इषितो नो अस्त्वनागा देवाः शकुनो गृहेषु।
अग्निर्हि विप्रो जुषतां हविर्नः परि हेतिः पक्षिणी नो वृणक्तु॥ १०.१६५.०२

इषितः- प्रेरितः। कपोतः। शिवः- मङ्गळः। नः- अस्माकम्। अस्तु- भवतु। देवाः- हे देवताः। शकुनः। गृहेषु- सदनेषु। अनागाः- अपापोऽस्तु। विप्रः- मेधावी। अग्निः। नः- अस्माकम्। हविः- हव्यम्। जुषताम्- सेवतु। पक्षिणी हेतिः- पक्षिणः शापः। नः- अस्मान्। परिवृणक्तु- वर्जयतु ॥२॥

हेतिः पक्षिणी न दभात्यस्मानाष्ट्र्यां पदं कृणुते अग्निधाने।
शं नो गोभ्यश्च पुरुषेभ्यश्चास्तु मा नो हिंसीदिह देवाः कपोतः॥ १०.१६५.०३

पक्षिणी हेतिः। अस्मान्- नः। न दभाति- न हिनस्ति। आष्ट्र्याम्- पाकशालायाम्। अश्नन्त्यस्यामित्याष्ट्री। अग्निधाने- पचनाग्निस्थाने। पदम्। कृणुते- कुरुते। नः- अस्माकम्। गोभ्यः- धेनुभ्यः। पुरुषेभ्यः- मनुष्येभ्यः। च। शम्- मङ्गळम्। अस्तु- भवतु। देवाः- हे देवताः। इह- अत्र। कपोतः। नः- अस्मान्। मा हिंसीत् ॥३॥

यदुलूको वदति मोघमेतद्यत्कपोतः पदमग्नौ कृणोति।
यस्य दूतः प्रहित एष एतत्तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे॥ १०.१६५.०४

यत्। उलूकः। वदति- शपते। एतत्। मोघं भवतु। यत्। कपोतः। अग्नौ। पदम्। कृणोति- करोति तदपि मोघं भवतु। पाकशालायामस्मद्दत्तान्नखादनाय यः कपोत आगच्छति सोग्नौ मा पततु। पतति चेदपि तस्याधिकबाधा मा भवत्विति भावः। एषः- अयम्। प्रहितः- प्रेषितः। यस्य। दूतः। तस्मै- अमुष्मै। यमाय। मृत्यवे। नमो अस्तु- नमस्कारो भवतु॥४॥

ऋचा कपोतं नुदत प्रणोदमिषं मदन्तः परि गां नयध्वम्।
संयोपयन्तो दुरितानि विश्वा हित्वा न ऊर्जं प्र पतात्पतिष्ठः॥ १०.१६५.०५

ऋचा- मन्त्रेण। प्रणोदम्- प्रेरितव्यम्। कपोतम्। नुदत- प्रेरयत। विश्वा दुरितानि- सर्वाणि पापानि। संयोपयन्तः- निर्गमयन्तः। हित्वा- तानि त्यक्त्वा। मदन्तः- तुष्यन्तः। इषम्- सदिच्छाम्। गाम्- धेनुम्। परि नयध्वम्- प्रापयध्वम्। नः- अस्माकम्। ऊर्जं- प्राणं बलं वा प्रति अनुगृह्णन्। पतिष्ठः- अतिशयेन पतनशीलः कपोतः। प्र पततात्- प्रकर्षेण पततु। पक्षी मोक्षमुमुक्षाप्रतीकः श्रुतौ। तेनैव कारणेन नियमाधिदैवतस्य मृत्युदैवतस्य च यमस्य दूतः स भवति। पक्षिणः पाकशालायामन्नसमर्पणमाधिभौतिकम्। मुमुक्षायै मोक्षाय ध्यानभावनामयहव्यसमर्पणमाध्यात्मिकम्। पक्षिणः पाकशालास्थाग्निपतनमाध्यात्मिके ह्युपाधितो मुमुक्षाह्रासो वा मोक्षह्रासाभासो वा जीवस्य धर्मभूतज्ञानह्रासो वा। तन्मा भवत्विति प्रार्थनं मुमुक्षामोक्षविकास एवाध्यात्मिके॥५॥